

Solf lånemagasin

Vad är ett lånemagasin?

Den här byggnaden kallades också sockenmagasin eller låne- och besparingsmagasin.

Poängen med lånemagasinet var att spara säd inför sämre tider, till exempel när det var missväxt eller krig. När bönderna inte hade tillräckligt med spannmål till mat åt folk och få eller som utsäde kunde de låna säd från magasinet. Räntan betalade man i säd, 3 kappar på tunnan eller ungefär 10%. När socknen sedan sålde den säd som utgjort ränta kunde de använda pengarna för att exempelvis betala folkskollärarens lön, bygga nya broar eller investera i tröskbolag. Lånemagasinet kunde också låna ut pengar till privatpersoner och fungerade då som en bank.

Alla vuxna människor skulle också betala in en viss mängd säd som gick till de fattiga. Den andelen kallades fattigsäd.

Under flera århundraden odlades bara råg och korn i Österbotten. Från 1860-talet började man också odla havre, men bara i liten skala, eftersom man till en början ansåg att havren bara passade som hästfoder. Vete var däremot något bara herrskapet hade råd med och inte förrän på 1910-talet började allmogen odla vete.

Faktaruta: Utsäde

Utsäde är den säd man sådde på åkrarna för att det skulle växa upp ny säd. År 1800 sades det att man ett gott år ”fick sju gånger utsädet”, alltså att om man sådde ett sädeskorn växte strået så att axet gav 7 sädeskorn tillbaka. År 1900 fick man tretton gånger utsädet. Med tiden har klimatet blivit varmare, åkrarna fler (tack vare utdikning), sädessorterna hårdigare (tack vare förädling) och gödseln bättre.

Faktaruta: Missväxt i Österbotten

Under ett halvt årtusende, eller åren 1350-1850, var medeltemperaturen som mest 2° C kallare i Norden än under 1900-talet. Den här perioden av kallare klimat kallas "lilla istiden". Då var det vanligt att skörden slog fel och man fick antingen för lite eller ingen säd alls att leva på eller så på åkrarna följande vår. Sädesåkrarna kunde skadas av frost, snö, kraftiga skyfall, stormar, hagel och översvämningar. Dessutom kunde bygden drabbas av ängsmask eller mögelsvamp. Redan ett gott år bestod en tredjedel av Finlands import av spannmål från Mellaneuropa.

Man räknar i Österbotten med att det under ett årtionde i medeltal förekom missväxt två år och svag skörd tre år. I Österbotten var det svår missväxt under åren 1601-02, 1620, 1633, 1657, 1669, 1674, 1696-97, 1709, 1731, 1740, 1780, 1797, 1833 och 1867. Det värsta missväxtåret i Finlands historia var 1697 då ungefär en tredjedel av Finlands befolkning dog, antingen av svält eller av de smittosamma sjukdomar som spreds bland de av hunger försvagade människorna.

Även 1867 var ett mycket svårt år, som dessutom föregåtts av missväxt flera år i rad. Vintern var ovanligt kall och snörik och man kunde köra med häst och släde på isen från Munsmo hamn till Vasa ännu den 24 maj. Sådnen blev en månad försenad och ett kraftigt slagregn slog ner den blommande rågen i juli. Slutligen förstörde frostnätter i augusti och september resten av skörden. Bygden drabbades hårt av både svält och smittsamma, dödliga sjukdomar som fläcktyfus och smittkoppor. I Solf dog följande år 105 barn under 15 års ålder till följd av svält och nervfeber.

SOLF SOCKEN

Socknarna var geografiska områden på landsbygden som omfattade flera byar med gemensam kyrka eller kyrkor och de leddes av sockenstämman. Innan kommunerna bildades hade socknarna hand om exempelvis fattigvården och sjukvården.

Östersolf, Västersolf och Rimal hörde till Mustasaari socken fram till år 1600, men blev sedan en del av Malax socken och hade del i Malax sockenmagasin som byggts redan 1754. Fram tills år 1857 hade inrättandet av låne- och besparingsmagasin varit frivilligt för socknarna i Finland, men när socknarna nu var tvungna att börja med den här verksamheten, planerade de magasinens placering enligt hur lång väg som bönderna hade att färdas för att komma dit. Solf, Replot och Kevlax byggde egna magasin nära de egna kyrkorna. Munsmo och Sundom byar hörde till Mustasaari socken fram till år 1857, därefter slogs dessa ihop med Solf. År 1868 infördes kommunalförvaltning i Solf. Fram till 1973 hörde Rimal.

Byggnaden

- Byggnaden kallades av Solf-borna "Storödon" alltså den stora röda. När den målats röd är tillsvidare okänt.
- Magasinet byggdes under åren 1856-58 av den självlärde 28-årige byggmästaren Matts Mattson Brors.
- Byggnaden av granvirke är 15,5*9,3m*8,5m stor.
- De dubbla väggarna hindrade tjuvar från att tappa säd ur sädeslårarna.
- Inte heller underifrån kunde tjuvar tappa säd ur sädeslårarna. Deras golv bestod av tjocka stockar, tjocka plankor och dessutom ett lager plåt.
- Under vattentaket fanns tjocka plankor, vilket hindrade tjuvar från att ta sig genom taket för att stjäla säd.
- Magasinet hade tre lås på ytterdörren, ett stort stocklås och två hänglås. Magasinsförvaltaren och två utnämnda mätare hade varsin nyckel, så alla tre måste vara på plats för att man skulle kunna öppna magasinets dörrar.
- Den insamlade eller lånade säden fördes till lånemagasinet under vissa bestämda dagar. Säckarna vägdes för att kontrollera att säden inte var för fuktig. Sedan mättes säden upp i kappar av olika storlek och hölls ner i förvaringslårarna genom luckor i golvet från andra våningen.
- Förvaltarens uppgift var att noggrant föra bok över insamlad och utlånad spannmål, inkomster, utgifter och utestående skulder. Tidvis har förvaltaren även suttit vid ett bord innanför dörren i nedre våningen och under de sista åren fanns ett litet kontor på övre våningen.
- När en bonde skulle låna säd öppnade man de små rännorna i sädeslårarnas vägg, så att man kunde mäta upp rätt mängd säd direkt i säckar.

- Möss och råttor ville gärna äta av säden, men byns katter jagade dem. Genom hålet i ytterdörren kunde katterna komma och gå runt som de ville i lånemagasinet.
- För att hålla reda på vilket år man fått in vilken säd, så hällde man inte årets säd ovanpå fjolårets, utan använde de sex lårarna turvis.

Det här fotot är taget 9 november 1927 längs Västervägen mot kyrkan. Längst till vänster ses klockargården, därpå den gamla tiondeboden, byggd 1819. Den byggnad som stegen står lutad mot är lånemagasinet, som kallades "Storödon". Bakom skymtar klockstapeln och till höger om den kyrkogårdens östra port och kyrkan. Granarna till höger på bild formar den cirkel som kallades "Rondelin". Under äldre tiders begravingar stod kistan där innan gravsättningen medan begravningsceremonin pågick inne i kyrkan.

Det här fotot är från 1991 och då har Storödon nyligen fått ett nytt plåttak.

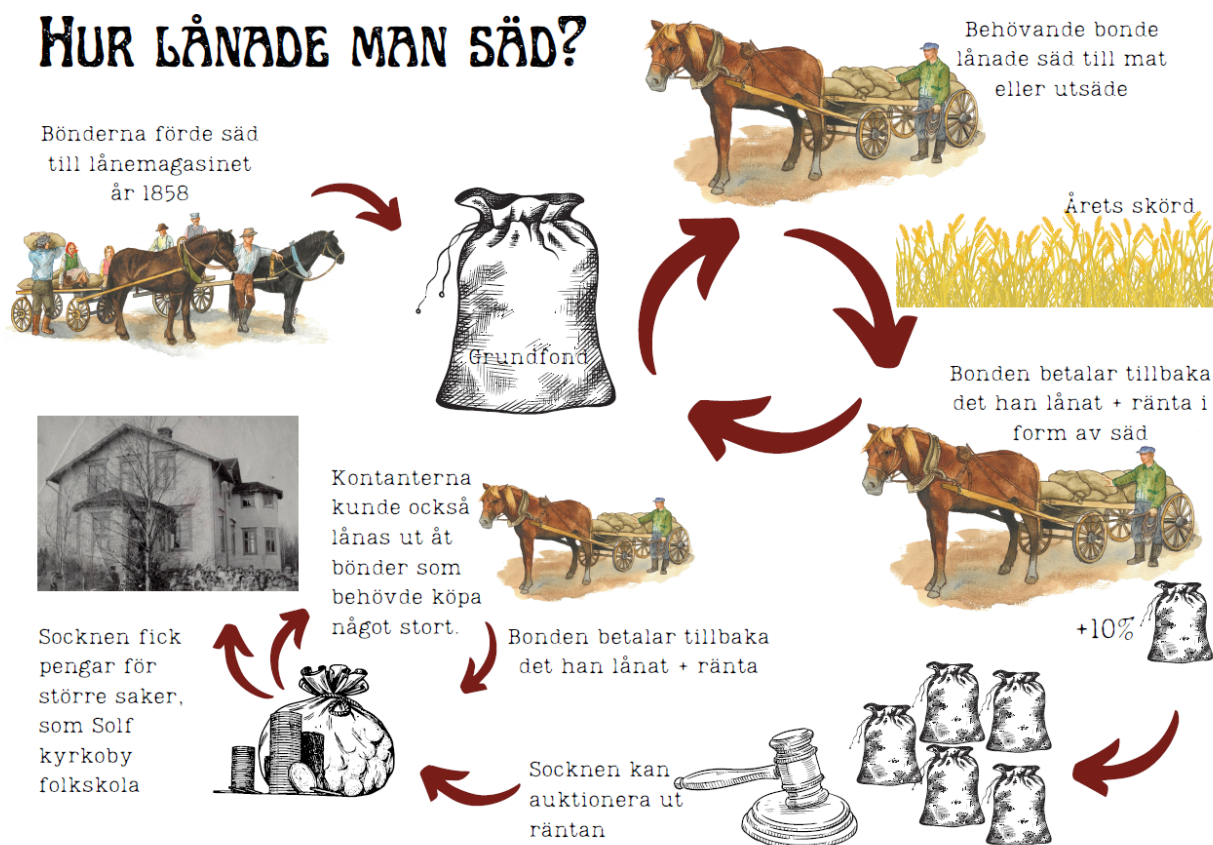
Att låna säd

Så här gick det till när en bonde ville låna säd.

När låne- och spannmålsmagasinet började sin verksamhet 1858 skulle bönderna föra säd till lånemagasinet. Mängden bestämdes enligt hur stor gård de hade. På det viset fick magasinet ett grundkapital i form av spannmål. Bönderna fick sedan låna säd när de behövde, mot att de betalade ränta på lånet i form av säd. Den första tidens räntor gick åt till att betala tillbaka den spannmål som bönderna betalat in 1858. Därefter ökade räntorna på mängden säd i magasinet så att det fanns tillräckligt att låna även efter svåra år. Det gjorde att spannmålspriserna hölls stadiga och inte rusade i höjden efter missväxtår. Samtidigt kunde man inte förvara säden för länge, för ju äldre den blev desto mindre del av fröna grodde när man sådde ut dem på åkrarna. Därför sålde lånemagasinet nu och då ut äldre säd på auktion.

De obesuttna, exempelvis hantverkare eller backstugusittare, fick i nödfall endast köpa säd från besparings- och lånemagasinet. De riktigt fattiga fick hjälp via socknens fattigvård.

På våren skulle bönderna så korn och havre. Före mitten av maj samlades därför kommunalstämman och bestämde hur stor mängd korn och havre som man kunde låna ut detta år av den säd som sparats i lånemagasinet. Det måste alltid finnas en viss mängd säd kvar i lånemagasinet i reserv för riktigt dåliga tider. Om det fanns för lite i lånemagasinet, så skulle förvaltaren köpa in tillräckligt med säd från andra orter.

De bönder som behövde låna korn eller havre skulle anmäla om detta vid samma kommunalstämma. I kyrkan kungjordes sedan från predikstolen under vilka dagar i maj som bönderna fick hämta ut den lånade säden. Under senare tid annonserade förvaltaren för lånemagasinet i de lokala tidningarna istället. Bönderna betalade sedan tillbaka lånet plus ränta som säd följande år – om de bara kunde. Även det här skedde under vissa specifika dagar. Räntan var ganska hög, 3 kappar på tunnan eller 10%, och bönderna sparade självfallet helst sin säd i egna sädesbodan istället för att låna dyrt. Efter år med god skörd lånades därför relativt lite säd ut, eftersom bönderna då kunnat spara säd för både föda under vintern och utsäde följande vår i sina egna spannmålsbodan. Men om skörden varit dålig, eller det till och med varit missväxt, så lånade bönderna många tunnor säd både för att överleva och för att kunna så.

Samma procedur gällde råg, men då hölls kommunalstämman före mitten av augusti eftersom höstrågen såddes på hösten.

Besparings- och lånemagasinet fungerade även som en bank. De räntor i form av säd som bönderna betalade ökade på mängderna säd i lånemagasinet låran. Den äldre säden kunde man då sälja ut genom en auktion. För säden fick man kontanter som behövande låntagare kunde låna av eller som socknen kunde bekosta andra saker, som nya broar, skolor eller krigsmonument. Eftersom bönderna var representerade i socken- och kommunalstämmor kunde de således också påverka vart pengarna gick.

Säden mättes med rydmåtten tunna och kappe och viktmåttet marker fram till 1892. Man ville också veta hur mycket säden vägde för att veta om den var torr nog för att inte börja mögla under förvaringen, men fuktig nog för att kunna gro när man sådde ut den på åkern. Kornet skulle väga 7 marker kappen och rågen 8.

1 tunna = 164,88 liter torra varor i Finland

1 kappe = 5,4961 liter torra varor i Finland

1 marker = 212,5 gram

Innehållet i sädeslårarna inventerades med regelbundna mellanrum för att kontrollera att bokföringen stämde.

Fattigspannmålet:

I varje socken fanns en fattigvårdsnämnd som såg till att de som behövde hjälp skulle få det, antingen i pengar eller i säd. Innan Solf socken byggde det här lånemagasinet hörde Solfbyarna till Malax sockens låne- och besparingsmagasin. Enligt reglementet från 1852 över fattigvården i Malax, skulle alla människor betala ett bestämt antal kappar spannmål eller motsvarande antal kopek silver i året beroende på deras ställning. Till exempel skulle kapellanen i Solf betala 15 kappar säd, medan en bonddotter äldre än 15 år skulle betala 2 kappar säd. Två betrodda män samlade in fattigspannmålet i gårdarna.

Fattigvårdsnämnden bestämde sedan vilka personer som skulle få hjälp, i vilken form de skulle få hjälp och hur stor hjälpen skulle vara.

Bildtext: I Stundars museum finns en av de fattigbössor som suttit på klockstapeln. Den är smidd år 1787 av bonden Jakob Ryss på Mobacken i Solf.

Det fanns flera kategorier av behövande:

- 1) Gamla och bräckliga eller "sinnessvaga" som behövde daglig vård skulle bo hos sina barn, släktingar eller andra pålitliga personer, som fick ersättning för vården.
- 2) Gamla och bräckliga eller utfattiga, men som ändå var rörliga och till det mesta kunde sköta sig själva, skulle "gå på rote". Det betydde att de omväxlande bodde i olika gårdar i en viss gårdsgrupp.
- 3) Fattiga arbetsföra, men som exempelvis hade så många barn att de inte själva kunde försörja dem alla, skulle få bidrag som både spannmål och pengar.
- 4) Fattiga och värnlösa barn utan omvårdnad skulle inackorderas hos vänliga människor som fick ersättning för att se till att barnen hade föda och klädsel samt fick undervisning och en kristen uppfostran.

Faktaruta: Fattiggubben

Under århundraden var det socknen som såg till de fattiga i samhället. Det skedde dels med insamlade medel, exempelvis säd till lånemagasinet, och dels med frivilliga bidrag. Sådana kunde man lägga i fattigbössan, som förut hängde på klockstapelns vägg. Fattigbössan i Solf omtalas redan år 1708. När lånemagasinet byggdes här på kyrkbacken 1858 flyttades fattigbössan till dess vägg, men byttes ut tio år senare när pörtombon Johan Bergman tillverkat den fattiggubbe som idag finns på lånemagasinet vägg. Fattiggubbarna var vanliga på de österbottniska kyrkorna. De föreställde oftast krigsinvalider och flest gubbar tillverkades det just under nödåren 1867-68. Insamlingsbössan finns i fattiggubbens mage och pengarna som människor lägger i den går till kyrkans diakoni. Det sades att om man önskade sig något stort och viktigt skulle man lägga "en stor peng" i fattiggubben.

Foto: Linus Lindholm

I Solf sades det om vissa värnlösa barn att "e di vort oppfödd yr Storödon" (de blev uppfödda ur Den Stora Röda). Värnlösa kunde som mest få två tunnor (330 liter) säd av lånemagasinet fattigsäd, men oftast bara 15 kappar (82 liter), varav hälften betalades ut i april och hälften i november.

När en fattig person som fått hjälp från socknen sedan dog, så ärvde fattigkassan hans eller hennes tillhörigheter, som såldes på auktion.

Lånemagasinet i krigstid

Intervju med Erik Westerlund samt studier av lånemagasinet bevarade räkenskaper:

Under krigsåren 1939-1944 var en stor del av bönderna i Solf inkallade i kriget. Därför var det mest gamla gubbar, kvinnor och ynglingar som kom för att låna eller lämna tillbaka spannmål. De hade sällan mer än några säckar säd på kärrorna, eftersom odlingsarealerna var relativt små då ännu. För att beså en areal behövdes 170-180 kg utsäde. Vanligtvis sparade bönderna utsäde för följande år i sina egna spannmålsbodas, men om skörden varit dåligt blev de tvungna att låna utsäde. De drog sig ofta för att låna, eftersom de då var tvungna att betala ränta på lånet.

Under krigsåren var det Gabbelas-Sigurd som förde bok över lånespannmålet. Han satt innanför ytterdörren vid ett skrangligt bord och kedjerökte, medan han antecknade hektolitrar med timmermanspenna. Säden vägdes först för att kontrollera att den varken var för fuktig eller för torr – 100 liter säd skulle väga mellan 40 och 50 kilogram. Av det skulle ungefär 13% vara fukt, för att sädeskornet skulle behålla över 90% grobarhet. Sedan mätte man upp säden i stora lådformade mått. Det var noga, och man använde en speciell käpp för att stryka bort överflödiga säd ur måttet så att det innehöll jämnt xx liter. Årets säd hölls sedan i en av de sex stora lårarna. Man höll inte ny säd ovanpå tidigare års säd, utan höll reda på hur gammal säden i lårarna var. Äldre säd kunde säljas ut på auktion.

Under krigsåren var många varor ransonerade. I lånemagasinet räknades vem som fick låna säd. För att få låna säd var man tvungen att anhänga om en speciell licens. När en del karelska flyktingar placerades i Solf fick de köpa utsäde från lånemagasinet. Även Folkförsörjningsnämnden köpte säd, och såg till att den distribuerades till olika butiker i neyden.

Byns barn ville gärna vara med när det hände något i byn, men ur lånemagasinet blev de genast uteslagna - magasinet var ingen lekplats. Däremot var många tonårspojkar till hjälp som brandvakter, 4-5 pojkar i varje skifte. De höll vakt uppe i kyrktornet intill lånemagasinet och spanade såväl efter fiendens bombplan som skogsbränder. Under flygräderna mot Vasa släppte nämligen inte de ryska flygplanen alltid alla sina bomber över staden. Då kunde de istället slumpmässigt dumpa dem på vägen tillbaka för att spara lite på flygbränslet. Faran var att explosionerna orsakade bränder, som utan brandvakter kanske inte upptäcktes i tid för att hinna släcka innan de vuxit sig stora. Erik och hans far hade själva befunnit sig i Vasa under en av flygräderna. När larmet gick kom de ifrån varandra och Erik följde med strömmen till ett bombskydd i källarvåningen av det hus som idag är Rewell Center. Att spana efter flygplan var en långtråkig uppgift. Kanske var det för att underlätta spanandet åt alla håll, som pojkarna släpade upp en gammal damcykel i tornet och cyklade på den varv på varv runt tornets utsida.

Lånemagasinet historia

(tidslinje med följande nedslag:)

1754	Malax socken inrättar en besparingsbod, där bönder kan förvara spannmålsöverskott, som de sedan själva kan använda när det blir missväxt. Men boden används inte utan står och förfaller. Västersolf, Östersolf och Rimal hör till Malax socken.
Från 1755	Kronan uppmanar upprepade gånger under nästan 100 år alla socknar att inrätta besparings- och lånemagasin.
1838	Munsmo och Sundom hör till Mustasaari socken, som inrättar ett besparings- och lånemagasin strax utanför nuvarande Gamla Vasa. Även denna byggnad ägs idag av Stundars.

- 1857 Mustasaari sockens spannmålsfond delas så att Kvevlax och Replot socknar bygger egna lånemagasin och Munsmo och Sundom flyttar över sina spannmålsandelar till Solf sockens lånemagasin.
- 1856-58 Solf socken låter bygga ett eget lånemagasin på kyrkbacken. Byggmästare är den självlärde Matts Mattsson Brors som flyttar till Solf från Tuckor, Vörå.
- 1867-69 De sista riktigt svåra nödåren i Finland, då flera år med missväxt kulminerade 1867. Besparings- och lånemagasinet blev verkligen den räddning för Solfs bönder som den var tänkt att vara.
- 1889 Nu börjar bönderna även betala in havre till magasinet.
- 1892 Spannmålet mäts nu enligt den europeiska modellen i hektoliter och liter istället för tunnor och kappar.
- 1897 Lånemagasinet betalar för brandförsäkring, nya säckar, skovlar av björkträ, ny havreuppbördsbok och stearinljus.
- 1901 Solf drabbas av ängsmask. Lånemagasinet lånar havre till utsäde från kronomagasinet i Vasa.
- 1902 Solf Sparbank öppnar och lånemagasinet placerar 4000 mk i banken som grundfond.
- 1904 Ett barn har ritat huvudfotingar med svart krita i räkenskaperna...
- 1910 Skuldsedlar ska nu vara undertecknade av borgensmän och vittnen.
- 1911 Lånemagasinet tegeltak byts mot ett plåttak som kostar 19 mk 95 penni.
- 1916 Lånemagasinet betalar krigsskatt på räntan. Samma år köper man två säckar ljus och kvastar.
- 1917-22 Inbördeskriget samt första världskriget. Lånemagasinet fattigsäd är slut.
- 1927 Ett nytt hänglås införskaffas i Hartmans järnvaruaffär för 43 mk.
- 1931 Lånemagasinet målas och Albert Hällström restaurerar fattiggubben.
- 1932 Lånemagasinet får elektricitet. Ledningar, lampor, installation mm kostar tillsammans 937 mk.
- 1933 Lånemagasinet gör en insättning i fonden för tuberkulosens bekämpande.

1935	Ester Påfs får betalt för att hålla snyggt runt lånemagasinet och Gunnar Berg för att föra fattigsäden till De Gamlas Hem.
1940	Lånemagasinet får nytt tak igen, nu med taktegel. Det kostar totalt 8.335 mark och 5 penni.
1939-45	Vinterkriget och fortsättningskriget samt andra världskriget. Lånemagasinet betalar krigsskadeersättning och för grobarhetstester vid frökontrollslaboratoriet i Vasa. Behövande får låna säd mot licens från Folkförsörjningsnämnden i kommunen.
1945	Karelska flyktingar får köpa utsäde från lånemagasinet.
1948	I lånemagasinet byggs ett litet kontor åt förvaltaren Jocke Båsk.
1956	Nu avslutas besparings- och lånemagasinet verksamhet. Vissa gamla lån avskrivs och andra tar kommunen över. Lösöret säljs.
1958	Solf museiförening rf öppnar hembygdsmuseum i det gamla lånemagasinet, men överlåter det snart till Solf kommun och den nygrundade hembygdsnämnden.
1963	Hembygdsnämnden låter bygga om de 6 sädeslårarna till rum i museet som Gunnar Rosenholm inreder med museiföremål.
1973	Solf kommun införlivas med Korsholms kommun. Hembygdsnämnden ger då över lånemagasinet och museiföremålen till Stundars.
2019	Lagen om spannmålslånemagasin och utsädesfonder från 1934 upphävs.

Idag är lånemagasinet ett museum

När lånemagasinen i Finland inte längre behövdes inreddes många av dem till hembygdsmuseum. De är faktiskt den vanligaste typen av museum i Finland – och Finland är det land i världen som har flest museer per invånare.

Det gamla lånemagasinet, även kallat sockenmagasin, i Solf ägs idag av Stundars rf och är en del av friluftsmuseet 150 meter härifrån. I magasinet finns närmare 500 föremål som använts i det gamla allmogesamhället. Innanför dörren finns först föremål som användes inom lånemagasinet verksamhet. I första våningen finns därtill gamla fiskeredskap och en båt av uråldrig modell, olika redskap som använts inom jordbruket, husgeråd och enkla maskiner för tillverkningen av lin- och ullgarn. På väggarna i trappan upp hänger snickarnas och timmermännens verktyg. I övre våningen står gamla färdmedel uppställda, som hästdragna slädar och kärror, men där finns också stora balansvågar och vikter som användes vid utlåningen av säd.

För att se utställningen, kontakta Stundars.

The parish granary

This building was used for storing grains that farmers could borrow when they needed because of poor harvests or crop failure.

Due to a colder climate than that of the 20th century, it was very common that frosts, rainstorms or floods caused crops to fail, partly or totally. Granaries like this one were therefor set up by the parishes in both Finland and Sweden during the 18th and 19th centuries. Initially, the farmers in a parish delivered a certain amount of grain to the granary. When the crops failed and some farmer needed grain as seed or for food and fodder, they could borrow it from the granary. From the following harvest, they then paid back the loan plus interest in the form of grain. In that way, the amount of grain stored in the granary increased with time, and the surplus could be auctioned out. The parish could then use the gained cash either for lending to farmers in need of a monetary loan, or for paying for communal projects, like schools, bridges or monuments.

This parish granary was built in 1856-58 by Matts Mattsson Brors, and the last barrels of grain were returned almost exactly 100 years later. In 1958, a local historical museum opened in the building. Today, it is part of Stundars open-air museum here in Solf village. Read more about it on [Stundars.fi](https://stundars.fi).

Amanuens Liselott Nyström Forsén och museichef Gunilla Sand, Stundars 2024